

Ю. Р. Злидник

кандидат економічних наук,
молодший науковий співробітник
відділу розвитку територіальних громад
і транскордонного співробітництва
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України», м. Львів

ІНСТИТУЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В КОНТЕКСТІ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ

Розглянуто перспективу економічних результатів від реалізації Угоди про асоціацію. Окреслено взаємозв'язок розвитку сільського господарства та сільських територій. Виокремлено інституційні та економічні ризики розвитку сільських територій в контексті Угоди про асоціацію. Зазначено про вплив від реалізації Угоди про асоціацію на експортно-імпорتنні операції в агропромисловому комплексі. Вказано на необхідність фінансової підтримки адаптації сільськогосподарських домогосподарств у відповідності до сучасних міжнародних фітосанітарних та ветеринарних вимог при виробництві сільськогосподарської продукції. Наголошено на необхідності активізації процесу впровадження міжнародних стандартів безпеки та якості продуктів харчування в сфері агропромислового виробництва в Україні. Запропоновано шляхи мінімізації негативних наслідків інституційно-економічних ризиків розвитку сільських територій на всіх рівнях державного управління.

Ключові слова: сільські території, сільське господарство, ризики, Угода про асоціацію, ЄС, експорт, імпорт, інституційні, фітосанітарні, розвиток.

Zlydnyk Yu. INSTITUTIONAL AND ECONOMIC RISKS OF RURAL TERRITORIES DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF ASSOCIATION AGREEMENT

The prospect of economic results from the implementation of the Association Agreement is considered. Correlation of development of agriculture and rural areas is determined. The institutional and economic risks of development of rural areas in context of Association Agreement are highlighted. The impact of the implementation of the Association Agreement on the export-import operations at the agricultural sector is noted. The necessity of financial support for the adaptation of agricultural households in accordance with modern international phytosanitary and veterinary requirements in the production of agricultural products is pointed out. The necessity to activate the process of implementation of international standards of safety and quality of food in agricultural production in Ukraine is considered. The ways to minimize the negative effects of institutional and economic risks of development of rural areas at all levels of government are suggested.

Keywords: rural areas, agriculture, risks, the Association Agreement, EU, export, import, institutional, phytosanitary, development.

Інтеграційні прагнення України в європейське співтовариство, як сукупність соціально-економічних процесів потребують регламентованої документаційної підтримки, що знайшло своє відображення в тексті Угоди про асоціацію з ЄС (далі – Угода [1]). Однак, результат реалізації норм та пропозицій, які закладені в Угоді знаходяться прямо чи опосередковано під впливом низки внутрішніх і зовнішніх чинників. Проте, вплив даних чинників може бути як позитивним так і негативним. Відповідно, існують ризики, які потребують аналізу з метою коректної оцінки економічних реалій України (зокрема в контексті агропромислового комплексу) та забезпечення можливих механізмів запобігання або мінімізації негативних наслідків конкретних чинників.

Сучасні проблеми розвитку сільських територій та шляхи їх вирішення, зокрема в контексті Угоди висвітлюються у працях вітчизняних вчених Бойко Є.,

Бородіної О., Борщевського В., Крупіна В., Мікули Н.А., Музики П., Павлова О., Притули Х., Прокопи І., Саблука П., Якуби К. та інш. Однак, недостатньо висвітленими залишаються питання інституційних, економічних ризиків розвитку сільських територій в контексті Угоди.

Мета статті є аналіз інституційно-економічних ризиків розвитку сільських територій в контексті Угоди про асоціацію.

Загалом, термін “ризик” походить від французького *risque* та італійського *risico*, що означають: 1) можливість настання подій з негативними наслідками в результаті певних рішень або дій; 2) вірогідність зазнати збитки або упустити вигоду; невпевненість в отриманні відповідного доходу або збитку [1].

Взаємозв'язок розвитку сільського господарства та соціально-економічного розвитку країни загалом і сільських територій зокрема очевидний, адже розвиток сільського господарства значною мірою визначає рівень життя населення (передусім сільських територій), забезпечення його продуктами харчування, а окремі галузі промисловості – сировиною. Відтак, важливість сільського

¹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – 2015. – 24.12. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248387631.

господарства підтверджується даними Державного комітету статистики України [2], згідно яких, станом на 2014 рік, частка сільського, лісового та рибного господарства у загальному обсязі валової доданої вартості усіх галузей економіки (за виробничим методом) складає 10,3%. Експорт продукції сільського господарства (живі тварини, продукти тваринного, рослинного походження, жири та олії тваринного або рослинного походження) у 2013 році становив 25,2% загальних обсягів експорту товарів України. У сільському, лісовому та рибному господарстві у 2014 році працювало 17,1% зайнятого населення тощо.

Передусім, варто зупинитись на ризиках експортно-імпортного характеру в сфері сільського господарства. Як зазначають експерти [3], загалом збільшення імпорту очікують на рівні 4–8 %. І з цим вже сьогодні пов'язано чимало спекуляцій (наприклад підвищення цін на товари). Однак, існує ризик зворотного результату, а саме: ціни на європейські товари будуть нижчими, аніж на вітчизняні, що відповідно створить суттєву конкуренцію українським виробникам на внутрішньому ринку. Дана перспектива для споживача є економічно вигідною, однак для багатьох сільськогосподарських виробників (особливо малих та середніх) це ризик стати неконкурентоспроможним.

Згідно розрахунків Інститут економіки та прогнозування НАН України річний обсяг імпорту свинини та м'яса птиці з країн ЄС в Україну після створення ЗВТ з ЄС відповідно збільшиться на 22,4 та 6,1%. Тож річний обсяг реалізації продукції внутрішнього виробника на внутрішньому ринку свинини скоротиться на 4,89 тис. т. Частка країн ЄС в імпорті свинини в Україну збільшиться з 35 до 39%. Виробникам м'яса птиці необхідно буде додатково збільшити експорт своєї продукції на 1,8% для того, щоб компенсувати зменшення обсягів реалізації на внутрішньому ринку внаслідок скасування торгових обмежень. Загальна вартість витрат на модернізацію виробництва продукції тваринництва та овочівництва за стандартами ЄС оцінюється приблизно у 900 млн євро протягом 10 років імплементації Угоди про асоціацію [4, с. 4]. Така статистика, має біфуркаційну перспективу, адже з одного боку дійсно може відбутися модернізація виробництва як тваринництва так і рослинництва, а з другого боку є ментальний ризик (зокрема корупції, девіантних проявів, опортуністичної поведінки тощо) українського населення, який виступатиме суттєвим бар'єром на модернізаційному шляху країни загалом і сільських територій зокрема.

У тарифному розкладі України ввізні мита на 88,5 % різних груп товарів (тарифних ліній) буде знижено до нуля протягом 7 років. Так, наприклад, для олійних культур, насіння, спеціалізованої техніки, сировини для добрив, кави, чаю, спецій тощо ставки буде знижено до нуля відразу після набуття чинності ЗВТ, а для мінеральних та хімічних добрив, овочів та фруктів, живих тварин, напоїв, сирих матеріалів тваринного та рослинного походження зниження ставок відбуватиметься протягом перших трьох років. І лише впродовж 5–7 років вони зменшаться на

молочні продукти і яйця птиці, напої, м'ясну продукцію, олії та жири тваринного походження, корми для тварин. Не "світить" зниження мит до нульового рівня таким групам товарів, як молокопродукти, яйця, цукор тощо – тарифи знизяться лише на 20–60 %. А найбільші тарифні квоти передбачаються для м'якої пшениці – до 1000 т/рік, кукурудзи – 600 тис. т/рік і ячменю – 250-350 тис. т/рік [3].

Відповідно, існує ризик "часового лагу експорту", мова йде про неможливість нарощувати експорт за умови збільшення імпортованої продукції та існування ввізних мит на більшість груп товарів протягом семи років. Відповідно, агровиробники опиняться в ситуації коли потрібно нарощувати експорт, однак зробити це практично – важко, в зв'язку з існуванням ввізних мит.

Наступні ризики теж стосуються імпортно-експортної сфери. Варто погодитись що є групи товарів, які дуже чутливі до зниження митних тарифів, наприклад м'ясо і продукти його переробки (за умов, коли обсяги їхнього імпорту з країн ЄС суттєво зростатимуть в результаті лібералізації торговельних режимів) зважаючи на: 1) кризу в галузі (крім птахівництва); 2) невідповідності стандартам ЄС та нестачу коштів на гармонізацію даних стандартів [6]. Окрім того, ЄС використовує спеціальні захисні заходи (далі СЗЗ), передбачені в Угоді по сільському господарству СОТ, для захисту своїх виробників від зростання обсягів імпорту і зниження цін. Відтак, 23,8% тарифних ліній сільськогосподарських товарів ЄС захищені СЗЗ. Україна, як новий член, не має права використовувати СЗЗ для захисту своїх виробників [5].

Також, значна частина ризиків при реалізації Угоди стосується санітарних та фітосанітарних заходів (далі СФЗ). Сьогодні, наприклад, більше 80-ти % сирого молока в Україні виробляється в домогосподарствах, які неспроможні забезпечити відповідність своєї продукції високим вимогам законодавства ЄС у сфері СФЗ [6]. Відтак, фінансова підтримка адаптації селянських товарних господарств до сучасних санітарних, ветеринарних і фітосанітарних вимог при виробництві сільськогосподарської продукції оцінюється у 500 млн грн [4, с. 10]. Очевидним є те, що для забезпечення продукції сільського господарства національних виробників стандартам якості ЄС, необхідні значні фінансові витрати, які в тому числі й вони мають понести. А відтак, не усі національні виробники сільськогосподарської продукції спроможні на таку статтю фінансових витрат, що вочевидь призведе до ризику скорочення виробництва на внутрішньому ринку, особливо через відтік малих домогосподарств.

Невідповідність процесу виробництва національних виробників СФЗ ЄС, обумовлює ризики для експорту, зокрема продукції тваринництва. Адже, експорт тваринницької продукції України до ЄС можна буде збільшити за рахунок використання тарифних квот тільки за умови, якщо вітчизняні експортери зможуть задовольнити вимоги ЄС щодо безпечності та стандартів якості продукції і

відповідним чином сертифікувати продукцію. У найближчій перспективі заповнити встановлені квоти для тваринницької продукції буде проблематично, оскільки переважна більшість тварин утримується господарствами населення (станом на 1.07.2014 р. населенням утримувалось 71,6 % загальної чисельності ВРХ, у т.ч. корів – 77,7 %; свиней – 53,1 %, овець і кіз – 87,0 %), які не мають можливостей застосовувати сучасні технології виробництва продукції, що зумовлює низьку її якість та невідповідність європейським санітарним нормам та стандартам [7].

Процес впровадження європейських та міжнародних стандартів безпеки та якості продуктів харчування (НАССР, ISO, EN, Кодексу Аліментаріус) у сфері агропромислового виробництва в Україні відбувається вкрай повільно, так, за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, з 297 стандартів системи Кодексу Аліментаріус гармонізовано та знаходяться на стадії затвердження 30 стандартів. Крім того, до міжнародних та європейських норм гармонізовано: 1) у класі 65 «Сільське господарство» – 261 стандарт ISO (52 % від 499 стандартів, що складають загальну кількість діючих стандартів ISO в цьому класі); 2) у класі 67 «Технологія виробництва харчових продуктів» – 381 стандарт ISO (59 % від 645 стандартів, що складають загальну кількість діючих стандартів ISO в цьому класі); 3) у класі 65 «Сільське господарство» – 58 стандартів EN (64 % від 90 стандартів, що складають загальну кількість діючих стандартів EN в цьому класі); 4) у класі 67 «Технологія виробництва харчових продуктів» – 63 стандарти EN (40 % від 157 стандартів, що складають загальну кількість діючих стандартів EN в цьому класі) [7]. Дані тенденції є суттєвим ризиком на шляху інтеграції України в ЗВТ з ЄС через невідповідність інституційного середовища власне в сфері санітарних та фітосанітарних вимог, що відповідно призводить до зниження конкурентоспроможності, експортного потенціалу та недоотримання прибутків національними сільськогосподарськими виробниками.

Відтак, з метою мінімізації негативних наслідків експортно-імпортних, фітосанітарних та інституційних ризиків на всіх рівнях державного управління необхідно:

- активізувати просвітницьку діяльність серед сільського населення щодо перспектив рентабельності та раціональності корпоративного ведення сільськогосподарської діяльності з метою зменшення витрат на виробництво та реалізацію сільськогосподарської продукції у відповідності до стандартів якості ЄС;

- посилити співпрацю з європейськими організаціями у сфері забезпечення якості продукції (EOQ, ISO, EFQM тощо) задля імплементації інституційних норм та заходів в сфері дотримання санітарних та фітосанітарних вимог щодо виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції;

- прискорити створення підкомітету з управління СФЗ (відповідно до статті 74 Угоди) задля

гармонізації інституційного середовища ЄС та України в сфері санітарних та фітосанітарних заходів, а також доступності європейського ринку для української продукції харчової промисловості та сільського господарства.

Список використаних джерел

1. Большой экономической словарь / Под ред. А. Б. Борисова. – М. : Книжный мир, 1999. – 895 с.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Тимошенко Т. Зона вільної торгівлі з ЄС: які вигоди і ризики? [Електронний ресурс] / Т. Тимошенко // Агробізнес сьогодні. – 2013. – № 22 (269). – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua/ekspertna-dumka/1930-zona-vilnoi-torgivli-z-ies-iaki-vygody-i-ryzyky.html>.
4. Оцінка впливу Угоди про асоціацію/ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України (наукова доповідь) / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця, чл.-кор. НААН України, д-ра екон. наук Т. О. Осташко, чл.-кор. НАН України, д-ра екон. наук Шинкарук Л. В. ; ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України". – К., 2014. – 102 с.
5. Зона вільної торгівлі: переваги та ризики [Електронний ресурс] // Запорізька обласна державна адміністрація. – 2013. – 09.04. – Режим доступу : <http://www.zoda.gov.ua/news/18971/zona-vilnoi-torgivli-perevagi-ta-riziki.html>.
6. Економічна складова Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління [Електронний ресурс] / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – 2014. – 14.06. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files//Projects/2013/EU_Ukraine/Economic_red.pdf.
7. Русан М.В. Оцінка перспектив та можливостей для агропромислового комплексу України внаслідок підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс] // Національний інститут стратегічних досліджень. – 2014. – 09. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1633/>.

References

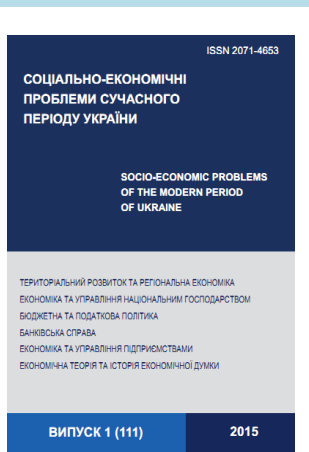
1. Borysov, A. B. (1999) *Bolshoi ekonomicheski slovar [Great Dictionary of Economics]*. Moscow : Book world, 895 p. [in Russian].
2. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
3. Tymoshenko T. (2013). Zona vilnoi torhivli z EU: yaki vyhody i ryzyky? [The FTA with the EU: what are the benefits and risks?]. *Ahrobiznes s'ohodni - Agribusiness today*. Retrieved from <http://www.agro-business.com.ua/ekspertna-dumka/1930-zona-vilnoi-torgivli-z-ies-iaki-vygody-i-ryzyky.html> [in Ukrainian].
4. Heyets V.M. (Ed.) (2014). *Otsinka vplyvu Uhody pro asotsiatsiiu/ZVT mizh Ukrainoiu ta EU na ekonomiku Ukrainy [Estimation of impact of the Association Agreement / FTA between Ukraine and the EU on Ukraine's economy]*. (Scientific Report). Kyiv: State Organization Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences. [in Ukrainian].
5. Zaporizhia Regional State Administration (2013, April 09). Zona vilnoi torhivli: perevahy ta ryzyky [FTA: benefits and risks]. Official portal of Zaporizhia Regional State Administration. Retrieved from <http://www.zoda.gov.ua/news/18971/zona-vilnoi-torgivli-perevagi-ta-riziki.html> [in Ukrainian].

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ТА АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

6. IER (2014). Ekonomichna skladova Uhody pro Asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta EU: naslidky dlia biznesu, naselennia ta derzhavnoho upravlinnia [The economic component of the Association Agreement between Ukraine and the EU: implications for business, people and government]. Website The Institute for Economic Research and Policy Consulting. Retrieved from http://www.ier.com.ua/files//Projects/2013/EU_Ukraine/Economic_red.pdf [in Ukrainian].

7. Rusan M.V. (2014, September). Otsinka perspektyv ta mozhlyvosti dlia ahropromyslovoho kompleksu Ukrainy vnaslidok pidpysannia Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom [Estimation of prospects and opportunities for agro industry of Ukraine as a result of signing the Association Agreement between Ukraine and the European Union]. Website the National Institute for Strategic Studies. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/articles/1633/> [in Ukrainian].

Proceedings of the "SOCIO-ECONOMIC PROBLEMS of the MODERN PERIOD of UKRAINE"

Proceedings of the "Socio-economic problems of the modern period of Ukraine" is a specialized scientific-practical edition based National Academy of Sciences of Ukraine and the Institute for regional studies of NAS of Ukraine.

The book highlights the results of studies of institutional and socio-economic problems of development of Ukraine at the macro, meso and micro levels, encouraging to published authors who carry out research work in various sectors of the economy.

The book "Socio-economic problems of the modern period of Ukraine" on the List of scientific professional publications of Ukraine in the field of economic Sciences.

Site collection: www.zbirnyk.ird.gov.ua

Scientific-practical journal "REGIONAL ECONOMY"

Scientific-practical journal "Regional economy" is a specialized scientific-practical publication, which highlights such theoretical and applied issues: the formation and implementation of state regional policy in Ukraine, the problems of socio-economic life of the regions, territorial development, environmental management and ecological security, social policy, cross-border cooperation, rural development, investment and innovation policy, Finance and banking.

Journal "Regional economy" is included in the List of scientific specialized editions of Ukraine (Decree of the Presidium of the higher attestation Commission of Ukraine dated 16.12.2009 №1-05/06).

The journal is included in the international scientometric databases Index Copernicus, Poland - with 2012.

The journal's website: www.re.gov.ua